

SCRISORI INEDITE ALE LUI IONICĂ TĂUTU

DE
DAN MĂNUCĂ

De o mare însemnătate pentru cunoașterea cât mai adecvată a drumului parcurs de literatura și cultura română la începutul secolului al XIX-lea, Ionică Tăutu rămîne încă un ițnorat. Spre o mai bună cunoaștere a lui, ca și pentru a contribui la definirea profilului său și al epocii sale, publicăm în paginile următoare o parte din corespondența rămasă de la el. Ordinea urmează o cronologie aproximativă, întrucît multe din texte nu sînt datate; indicații prețioase oferă, nu totdeauna, doar conținutul, filigranul și grafia.

Prima scrisoare e adresată lui Teodor Balș; acesta îi solicitase unele păreri asupra politicii pe care urma să o ducă în calitate de proaspăt vel-postelnic al Moldovei. Era probabil o sugestie venită din partea lui Ioniță Sandu Sturza însuși, ceea ce ar explica și aluzia discretă a lui Tăutu referitoare la ingratitudea regilor; în acest caz, ea l-ar viza direct pe domn, a cărui lipsă de fermitate a fost cauza expedierii lui Tăutu la Constantinople. De aici — tonul suficient de evaziv al scrisorii: comisu se ferește de rolul de consilier intim, din pricina căruia fusese îndepărtat din patrie.

I

Cu multă plecăciune mă închin și sărut cinstita mina dumitale.

Îmi era negreșit o datorie dintre cele mai mari ca scrisoarea mă cătră dumneata să fie înainte de cé din 1-i noemv., prin care dumneata voiești bine a-mi face atita cinste și pre care eu am priimit cu adincă supunire. Dar pentru ca să-mi țină tăcere, dumneata știu deagjuns că o scrisoare cătră un meghistan, fără o pricină hotărîtă, miroasă adeseori a măguliri, patimă urită sufletilor curate. Eu sînt stăpînit de această frică atita, încît dacă tăcerea este o vinovăție, mă mărturisăsc vinovat cătră multe persoane. Și nu poate fi bucurie mai mare decît a me cînd, prin pricina ce dumneata ai voit bine a-mi da, scăpat de grija aceștii frici, poci a mă adresa dumitale cu toată slobozanie.

Căci, în adivăr, nu este decît numai în această lume netedă că să poate găsi un adivarat prietesug. În treptele oamenilor nu sînt decît niște legături întîmplătoare, precum un interesat are tovarăș un politic împărechet, un boier — măgulitori, un prințip — curtizani, numai singur omul vertuos poate avé prietini. Și istoria ne spune că Tegetus era împărechet lui Catilina, Mesena era curtezan lui Octavie, Aticus însă era prietin lui Chicheron.

Dumneata îmi cei prieteşugul; așa dară, dumneata, din lumea ce treptoasă a soțietății, ai făcut un pas virtos în lumea ce netedă a firii, care singură povățuiește inima omului filozof. Eu mă fălesc de o cerire ce îmi face atîta cinste și mă fălesc cu atîta mai mult, cu cît cunosc rărimea ei în opștimea oamenilor; rărime din a căria pricină un mare poet a veacului trecut au strigat și un mare prințip (Frederic) au poftorit:

Amitié, don du Ciel, plaisir des grandes âmes,
Amitié, que les rois, ces illustres ingrats,
Sont assez malheureux pour ne connaître pas. (*Henriade*),
Prieteşug, dar ceresc, a suflète mari plăceri,
Prieteşug, ce-mpărății, nemulțămitori slăviți,
Pentru-a nu-l pute cunoaște sint deagiuns nenorociți.

Așa dar, de vreme ce dumneata îmi făgăduiești, eu sint cu ce mai desăvirșită cinstire.

În lumea ce netedă a firii, a dumitale curat prietin.
În lumea ce treptoasă a soțietății, a dumitale pleacăta slugă.
(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 304*).

II

Dumneata ai început, eu am răspuns. Dar este piste plecare mă cătră dumneata ca să sufăr această plăcere a corespondenției; pentru aceea mă grăbesc a începe eu, ca să răspunzi dumneata. Cu cît însă mi-ar fi mai dulce să întrebuițez glasul în locul penii, cu atîta doresc acé zi și cu atîta ceasurile păn atunce mi să vor păre lungi. Eu m-am îndatorat să încep, dar materie este așa de mare, așa de duioasă, așa de răshirată, încît uitat, singur nu știu care să-i fac parte dintăi.

Materie corespondenției de astăzi pentru un moldovan nu poate fi decît lucrurile patriei sale, însă neștiinta lor între noi este opștească, pentru ca în loc de înștiințări să întrebuițăm dizvălire socotimților. Eu socotesc că asupra noastră este osînda lui Tantal, pentru că fără armi, fără a gîndi măcar și fără a fi părtaș, am ciștigat o biruință. Dar cu minț cirjieti oare o vom pute ține? Un domn patriot, supt prilejul milostivirii unui împărat blînd, vré să ne facă o brană opștească și de un sațiu lung; noi însă, mai lacomi, gîndind numai pentru astăzi, alergăm la blidul cel vechi și vrînd a apuca tot, mușcăm vîntu.

În vreme vechi, adesăori patrie avé trebuință de noi și, viteji precit și ticniți, strămoșii noștri nu se legăneau decît între plug și între arme. Ei sămăna trofeile, cu singile mărturisă supunire cătră Poartă și brăzda pămîntul. Astăz nu ne place arhitectura lor și hopurile brăzdăturii ce au lăsat a lor mină vinjoasă; ne supără molăciune însuș în leagănul butcii. Părinții noștri mai încoace au deșchis negustorie. Tot cel ce avé moșie își făcé o datorie să aibă cîrduri, cirezi, turme și herghelii. Ei ținé o parte din călărime Evropii și îi hrăné norodul, ei ne-au dat în cabineturi numile de plugari, nume singuratic și cuviincios pentru toți lăcuiitorii pămîntului. Noi însă, mai gingaș, mai delicati, am aflat supărători gunoiul vitelor, le-am stărpit. Am năimit moșile la tot cel ce fără cuget pute să pricipască mai mult sudorile lăcuiitorilor. Cei dintii orîndatori au fost streinii și cînd la dînsii ne-am deprins și noi a vidé cu singe răce datorile omenirii pe jărtvelnicul interesului, am început a neguța și noi unul de la altul sudorile altuie. Orîndatorii săraci, vremelnici și pe un loc preocupit au fost cei dintăi pricinuitori de cădere opșteștii noastre neguțătorii. Însă aceasta au fost politica gingășiei noastre și măcar că-i videm isprava, ne întrecim a o urma. Acum un strein care nu ne cunoaște are dreptate a aștepta de la noi ceva mai mult. El poate zice: „moldovenii știu iconomie părinților lor; vreme care protocosuiește aflările și iscodirile i-au agiutat a-i pute chipzui îndreptare. Streinii cu care s-au amestecat au trebuit să le împrumute tot ce țările lor au mai de iscusit. Și o răsturnare singuratecă în vreme le-au dat o ispită care, într-un chip, n-ar fi putut-o ciștiga decît de la un număr de vecuri. Moldovenii dar, ar zice acel strein, trebui să fi luat acum niște pasuri foarte incuviințate”; s-ar alerga la noi să se înveță, precum odinioară iubitorii alerga la Eghipt, unde

vecurile și ispita într-agiutându-se, răsăde, crește și hrănă științele și meșteșugurile. Dar noui, care ne cuncaștem, dacă ne-au mai rămas ace bărbăție să ne căutăm măcar citeodată în oglindă, noui ce ne rămîne oare a crede că vom lăsa în moștenire urmașilor? Fără îndoială nimic mai mult decît rușine că să trag din niște părinți cari, cu a lor dejghinări, crescînd în copiii lor un norod de vrăjmași, le-au dat învățăturile prigonirii și carii, cu a lor neunire, gătesc cădere unui neam statornic de vecuri.

Sufletul dumitale este destul de simțitor pentru a jăli împreună nație care, cu toate îngrijirile unui domn osîrdnic și patriot, însă nu contenește a să sfîșia cu arma neunirii pre țărîmura ce osăbește prapastie de cîmpul ticnit, unde săcire vremii ar puté aduna rodiri de fericire. Și doar pentru a face o dizvălire a isprăviilor ce neînvoire socotînților noastre gătește urmașilor, îmi trebui a scrie cu slove de lacrimi; ele curg acum, intristare mă obosăște. Pentru aceea las ca aceste isprăvi, cernute de giudecata dumitale, să fie materie răspunsului cu care nădăjduiesc că mă vei cinsti. Mărturisînd că mai adîncă cinstire pentru dumneata, eu sint, precum am fost și voi fi, al dumitale...

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 232*).

III

Izbuclind războiul rusc-turc, Tăutu nu mai reușește să revină în țară și trimite unora din prietenii săi o scrisoare de imputernicire pentru rezolvarea încurcatelor sale afaceri financiare.

Pentru dumnealui spăt. Costachi Lipan, dumnealui spat. Răducanul Botezat și dumnealui spăt. Grigore Carp. Cu plecăciune mă închin dumnilorvoastre!

După ce de doi ani acum necontenit mi-am cerut de la domnia noastră, slobozănîe mă din slujba de aice, abie am putut-o cîștiga în această primăvară. Dar tocmai cînd mă gătisăm, scosăsăm și teșchereaia drumului, pusăsăm și o parte din lucruri în corabie, intrasăm și eu ca să le așăzi, atuncea tocmai au venit vestea stricării păcii, după care, oprindu-să mergirea, mă văd silit a rămîne aice și, înstreinat de patrie, de rude, de prietini, de cunoscuți și departe de toate ale mele, a-mi aștepta deschiderea drumului de la potolirea lucrurilor. *Răbdare!* Acest fel sint de multe ori slujite pentru patrie, măcar că multe patrii nu obicinuesc a le cunoaște și n-am nici o nădejde că a mă va fi discretă. Cu toate acestea, ca un fiu al ei, ca unul ce mă trag dintr-o familie care, în vremea vechi, supt Ștefan și supt Bogdan, au slujit-o cu atîta credință și ș-au însămnat numile în istorii și în documenturile mai a tuturor moșnașilor noștri, aflu și eu oareșcare plăcere măcar a răbda pentru dinsa lipsă și înstreinare, dacă nu-mi mai este în mină a o sluji și a-i face binile ce ar fi îngăduit vremea liniștii. Acest fel au curs rămînire mă aice și slavă lui Dumnezeu, mă aflu în toată liniștea pînă acum și am loc a o nădăjdui întocma și de acum înainte. Intrebuințaz vremea în cetit și în scrisuri, cu care pe de o parte îmi fac o zăbavă, pe de altă parte o nădejde că vor puté aduce într-o zi, cîlar însuși cînd nu voi mai fi, și limbii noastre și nației, o parte măcar din folosul ce eu i-l doresc și de care, de vreme ce pînă acum în literatură n-are nici un rînd măcar scris, dumneaavoastră știți prę bine cîtă trebuință are. Grăbesc dar a vă înștiința de stare mă, ca să n-aveți pentru mine nerăbdarea și îngrijirea ci sentimentul unui adevărat prieteșug au trebuit să vă însufle deodată. După liniște sint furtuni. După furtuni — liniște. Asămîne după pace acum ne aflăm supt război; după război ne vom afla negreșit într-o zi țarăși supt pace; aceasta este o pravilă statornică și atît de deprinsă, încît tot omul o știe. Aceea însă nu este cuprins în hotarile științei ominești și care adesăori scoate amăgite chipzuielile celor mai iscusii politici, este vremea viitoare, măsura de la o epehi pînă la alta. A o spune înainte negreșit nu pot nici însuș acei ce poartă în mîni răzoarele acestor întîmplări mari. Aceasta mă face să vă scriu acum cît poci mai pre larg asupra treburilor mele de acolo, ca să nu aibă trebuință a vă scrie ades. Căci nu pot fi decît de multe ori prę neprîncioasă corespondența între persoane ce să află în hotarile a osăbite

stăpîniri vrăjmășuite, oricît de nevinovată de ar fi. Pravilele staturilor sînt mreji întinse opștește, în care să întîmplă adeseori a căde și cel nevinovat, și aceasta este în privire ca să nu scape vinovatul.

Păn acum eu am avut rugați a să însărcina cu căutarea trebilor mele de acolo pe dumnealui spat. Răducanul Botezatul și pe dumnealui spat. Grigori Carp. Acum rog să voiască bine a să însărcina împreună și deopotrivă cu dumnealor și dunealui spat. Costachi Lipan. Eu nu leg aceea ce mii de împregiurări cît de mici în cursul vremii pot dislega, și nu zic, precum ar fi silit a zice un administrator opșesc, ca tustrei să lucați totdeauna împreună și ca lipsa unuia să facă zădarnic aflarea de față a celuilalt. Prietesugul n-are trebuință de acest fel de mahine. Damos cu Fintias nici au avut altă legătură decît pe aceea a inimii lor și aceea este cê mai tare. Eu mă incredințaz la tustrei dumv. și la fiștecare din dumv. deopotrivă. Las deopotrivă în mina a tustrei și în mina fiștecăriua din trei totul trebilor mele de acolo păn la vinire mé, pentru că fiștecare din dumv. este un alt *Eu*. Încît, cînd împregiurările vreunua din dumneavoastră îl vor sili a să dipărta de trebile mele, poate; și cînd îl vor îngădui a să apropie — poate. Afita numai vă rog, ca tustrei să nu vă dipărtați toți într-o vreme. Interesurile meli, ca a fiștecăriua, să închei întru a avé a lua și a avé a da.

A LUA: am venitul dughenilor meli din Eși; venitul moșiei mele Brîndești și cîțiva bani de la dumnealui comis Ilie Gherghel. Deci dau asupra dumv. stringerea și chipzuirea chipurilor cu care să strîngă aceste venituri cît va fi în cuviință și în putință mai mult. Să înlălege că dumneavoastră veți voi bine a mijloci totdeauna, încît vă veți îndămăna, ocrotire și ușurinta bieților lăcuiitori a satului la nevoile lor; și că, asămîne, veți avé supt a dumnevoastre umbrîre pe polcv. Vasile Popovici, care, în orice chip de va fi pusă la cale căutare moșiei, să nu contenească de a lăcui acolo și de a avé supt a lui grijă lucrurile ce am la casă și la moșie. El este om vechi a casii, om a trebii. Totdeauna am fost mulțămît de dînsul și este de a mé datorie de a-i fi mulțămitori. Așa dar, vă rog ca dumv. să voiiți bine a începe prin o închiere a sâinii veniturilor trecute de cînd lipsăsc din Moldova și păn acum și apoi să puneți la cale toate, în chipul ce veți socotiți mai bun. A DA AM: 1-i. Pentru cumpărarea părții din moșia Comănești, în Bucovina, pe care dumnealor verii mei o au de vîndut. Prietini! În vreme ce sînt strîmtorit de alte nevoi, care mi-ar da dreptate a vinde din cele ce am, iar nu a mai cumpăra, vi să va păré poate dișănțat acest interes de a lua moșia din Bucovina. Ertăți-mi-l, vă rog, acest interes! El nu-mi este de speculație ci, în inima mé, el este o ispravă a evlaviei fiești, atîta de mare, încît aș primi să mă strîmtoresc de o sută de ori mai mult și să nu-l pierd. Trei sute de ani această moșie au fost a neamului nostru; ea este o baștină strămoșească. Deci nu mi-ar fi de puțină durere a o vidé înstreinată fără înturnare. Pentru aceea eu vă rog să-mi socotiți de sîmfitoare această pricină, încît să nu o lăsați uitată și spre plata moșiei să întrebuițați: 1-i. cîți bani vor fi rămas din veniturile cele păn acum a dughenilor și a moșiei; 2-lea, cîștiul sfîntului Gheorghe a dughenilor și a moșiei; 3-le. cîștiul lor de la sfîntul Dimitrie; al 4-le. banii de la dumnealui comis Ilie Gheorghel; 5-le. venitul însuși a moșiei ce să va cumpăra, pe cîți ani veți socotiți cu bani înainte. Pentru a căria rînduială a cumpărării și punirii la cale dumv. vă veți pute șlujii de agiutoriu dumisale moșului Ilie Ilșchi, cum și de a dumisale conselieriului Ioan Duca, căria este destul să-i scrieți pentru mine ca să-l aflați gata.

2-lea. Pentru plata datoriei ce am a da dumisale cămin. Costachi Pisotchi să întrebuițați tot ce va prisosi piste cumpărătura moșiei însămnate mai sus și tot venitul ce să va aduna de la sfîntul Dimitrie și înainte, păn să va plăți după sînet (sau după sîneturi, căci nu țin bine minte). Spuneți și dumisale punirea la cale a acestii plăți.

3-le. De la dumnealui Ioan Mavromate au luat răposatul fratele meu cel mai mare 500 (sau mai mulți, căci am uitat) împrumut. Însă eu am dat chizășie cu amanet. Fratele meu au murit, făr a pute să plătească banii, din pricina tulburărilor de la 1821. Eu am rămas plătnic. Din acei bani, s-au plătit o parte, cîți s-au putut scilpui; pentru ceealaltă, stau încă hîrtiile moșiei mele amanet. Eu cunosc în dumnealui Ioan

Mavromate o persoană ce au avut cu frați-meu un prietșug mai strins decit frăția și cu care frați-meu au făcut neguțitorii folositoare. Cunosc în dumnealui o persoană ce din mila lui Dumnezeu are toată îndămănarea, încit 5 sau 6 sute de galbeni îi sînt nesimțiti a-i avé ori nu. Și de vreme ce dumnealui singur știe că acești bani nu sînt luați de mine, eu cred că dumnealui va dăruî rămășița prietșugului ce au avut cu frați-meu. Și să va mulțami de la mine cu o îndatorire de a-i răsplăti cu slujba mé cînd vrodată pilejurile mă vor agiuta. Iar dacă dumnealui va vré numai-decît plata acei rămășiți, eu sînt platnic și rînduiesc să să plătească din venitul meu îndată după cfituirea datoriei dumisale cămin. Pisoțchi.

4-le. Pentru aceste, să să iconomisască cîteva sute de lei pe tot anul, cite vor trebui pentru plata învățaturii copiilor surorii mele Zmaragda. Celalalt copil, ce l-am luat cu mine, învață aice și îi iconomisăsc cheltuiala cum poci. Să înveță dară! Doresc să înveță! Învățătura este cé mai temelnică avere a însuș celui bogat, cu cît mai vîrtos poate fi acestora carii nici o altă avere nu au asupra feții pămîntului. Prin învățătură numai este pomăzuit omul a fi fericit pre pămînt. Și dacă pre alocurea să află învățați ticăloșiți, aceea este sâmn că acolo omenirea este departe încă de treapta în care îi este pomăzuită a agiunge într-o zi. Și este adivărat că sînt noroade astăz care să află cu cîteva vecuri înaintea altora, dar aceea este o dovadă mai mult a trebuinții ce au de învățătură.

5-le. Cu orice chip veți socoti mai lesnicios, să puneți în lucrare a să face anul acesta numaidecît acele trei dughene de la locul de lingă Beilic, pe care să plătește în zadar bezmănul și trebui să să plătească ca să nu mi să piardă stăpînirea locului. Facirea acelor dughene va sluji a mări sama venitului.

Osăbite trebuinți

Cînd m-am pornit de la Eși, lăsasăm asupra fratelui meu Vasilie niște scrisori de Cerchejăni, de Brîndești, de Tăutulești, ca să facă niște lucrări. În urmă au murit și nu știu acele scrisori de să află la casa frății-meu sau la dumnealui (atunce banul) Chirica. Vă rog, prietini, ori însuș, ori întrebunțînd pe polcv. Vasilie de la Brîndești, cercetați acele scrisori, puneți-le într-o ladă pecetluită de dumneavoastră, pe care ladă polcv. Vasile să o așază în vreo bisărică din Botoșani.

Cînd m-am pornit de la Eși, am pus în dugheana de piatră a dumnealui neguțitorului Mărgărit de pe Podul Vechi, prin știrea opștesților noștri prietini, a dumilorsale Locmăneștilor, la carii să află și leii (?) și rătēpisca de primire. Mă rog acum să să ia de la dugheana dumisale Mărgărit și pe lingă pecelea mé punindu-să și pecețile dumv. să să dé la polcv. Vasile, ca să le așază la vro bisărică din Botoșani.

Cîte cărți a mele și alte mici lucruri sînt acasă la Brîndești, polcv. Vasile să le poate într-o ladă sau doi și, pecetluite, să le așază în vreo bisărică din Botoșani. De toate aceste lucruri apoi polcv. Vasile să aibă cuviincioasa purtare de grijă.

(Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 213).

IV

Trimise probabil lui Ilie Ilșchi, unchiul său după mamă, rîndurile de jos¹ constituie o mărturie deosebit de valoroasă pentru caracterizarea fizionomieî ideologice a lui Ionică Tăutu. Cum ele merită o discuție amplă, ne mărginim să subliniem acum doar prezența masivă a filozofiei raționaliste, care le străbate de la un capăt la altul.

De astă iarnă n-am mai scris nimică dumitale, dar nici am mai primit de la dumneata altă scrisoare. Purure dorința mé cé mai vie au fost să vă știu că vă aflați sănătoși, că pitreceți în toată fericirea. Cît pentru mine, am fost gubiv de vreo 16 luni. Cătră începutul iernii trecute mi-au fost ceva mai bine, pe urmă am pătimit,

¹ Cf. Emil Vîrtosu, *Les idées politiques de I. Tăutul, candidat au trône de Moldavie en 1829*, în „Revue roumaine d'histoire”, IV, nr. 2/1956.

acum, slavă lui Dumnezeu, îmi este bine, (acum mi-am dat piste o doftorie pe care o urmezi și nădăjduiesc că mă va face desăvârșit sănătos. Doftoria aceasta să numește purgativa lui Leroa, pe care doftorii nu vor să o primească de bună, dar la care mulțimi de oameni sînt datori cu vindecările lor. Doftoria o poriclesc de otravă. Dar eu, de vro, două luni acum o ieu mai în toate zilele și, în loc să măucidă, mă simt din zi în zi mai bine și mai tare)².

Capătul funiei să apropie de stejar, pînă în ceasul acesta în care scriu, încă nu sînt iscălite trataturile, dar nu este mai mult nici o îndoială de încheierea păcii. Starea de război au luat sfîrșit. Provinciile noastre rămîn supt stăpînire otomanierească, precum am mai scris dumitali că trebui să o dorească tot românul patriot; căci numai supt această stăpînire am pute aicătui trup de nație, de-om ave noroc să avem începători precum trebui. Supt alte stăpîniri, nu ne-ar rămîne a aștepta altă decît încet-încet să ne facă un trup cu nația stăpînitoare, ștergîndu-ne și numele ce purtăm și limba însuși. Așa, ne slujăște încă și un început de nație și ne mai da și această oară prilej să ne îndreptăm, dacă vom ave minte. Și ce zic eu? Multă minte într-aceasta nu ne trebui; a ne îndrepta noi, nu-i treaba noastră, aceasta este treaba domnului ce vom ave; nici un norod, nicăiurea și niciodată, nu s-a putut îndrepta el singur, totdeauna cîte un începător singur au fost care au putut să îndrepteze noroadele. Zelevcus au îndreptat pe locrieni, Solon pe athineni, Licurg pe spartiati, Numa pe romani, Petru pe ruși i proci. Franție, în zilele noastre, Franța, norod de filosofi, pentru că s-au sumețit a să îndrepta ea singură, au trecut prin toate rările cîte pot ticăloși un stat și nici au putut gusta un ceas de odihnă și de slobozanie pînă cind Luis al 18-le, precum în Anglia, deprins cu așezămînturile de acolo, le-au adus la 1814, pravilile și sămîntile fericirii. Așa, a ne îndrepta nu-i treaba noastră, căci niciodată nimic bun, nimică temeinic nu putem aștepta de la a noastre opșești adunări, ci, precum am mai zis, aceasta este treaba domnului ce vom ave. La noi rămîne numai să știm a-l alegi destoinic spre acest sfîrșit. Dar unde să-l căutăm? Unde să-l găsim acest fel? Iată greutatea.

Scumpul meu unchiule! S-o dizvălesc curat. Nici un moldovean nu este mai destoinic decît mine spre această treabă, pentru că nici unul nu ș-au plecat duhul atita precît eu la procetirea lucrurilor ce fac fericirea ori ticăloșia oamenilor în starea soietății. Pe cei bătrîni, vremea i-au apucat neînvățați, negata. Cei tineri s-au lăsat mai mult la dizmierdările plăcerilor decît la calea cea aspră a procetirilor. Eu singur, nu știu pentru ce, de cum m-am trezit, îndeletnicirea mé cé mai dulce au fost să cetesc istoriile, să cetesc așezămînturile și pravilele altor neamuri, să le alăturez cu a noastre ca să le văd osăbirea, ca să găsec izvorul rărilor supt cari ne încuibăm și ca să le aflu vindecările. Patrioții știu că, cu cîțiva ani mai înainte, scrisurile mele dovidé că făcusăm pînă atuncea destule sporiri în a meli procetiri. De atunce încoace, întrebunțat în chentru trebilor, statului nostru, mai de aproape privitor cursului lucrurilor, mai de aproape privitor greșărilor ocîrmuirii ce am avut, mai de aproape privitor trebilor împărăției noastre și a împărățiilor streine, procetirile ce n-am conținut a face au; fost mult mai rodoasă... Încît sînt astăz într-acest punct de o sută de ori mai puternic decît cum eram cu cîțiva ani mai înainte. Acesta este temeiul asupra căruia mă razim de zic că nici un moldovan nu este mai destoinic decît mine a îndrepta Statul.

În adivăr, noi avem trebuință de pravili. Alți moldoveni nici știu poati că mai sînt în lume alte pravile decît acele pîrgărești și cremenalicești. Nici știu poati că de răzorul pravililor cremenalicești sînt și alte multe grașale a oameni de toate treptile, iar nu ca la noi numai greșăliile proștilor tălhari. Eu știu însă că sînt: 1. dritul oamenilor asupra căruie razămă shesurile ce poate ave un stat cu altul; 2-le. pravilile de temelie, asupra căroră razămă așezămînturile unui stat; 3-le. pravilile polițești, asupra căroră razămă shesurile unui ocîrmuirii cu supușii; 4-le. pravilile pîrgărești, asupra căroră razămă shesurile dintre cei particularnici și shesurile între oameni și între lucruri; 5-le. pravilile cremenalicești, care pun hotară datoriiilor între

² Textul dintre paranteze a fost tăiat de Tăutu.

oameni și pedepsesc a lor călcări; 6-le. pravilile care așază formalitățile pîrgărești și cremenalicesți; 7. pravilile neguștoriei. Deci acei ce nu știu nici că sînt în lume acest fel de pravili le-ar pute așază oare vreodată? Le-ar pute potrivi oare cu deprinderile norodului ce ar avé să îndreptează?

Noi avem trebuință de așazăminturi. Așa, așazăminturile staturilor să află astăzi într-un shesis silit cu pozițiile gheograficesți. Invecinarea Rosiei, a Austriei, a Turciei nu poate primi aceleași lucruri ce să pot așază în America, în Anglia, în Franța. Deci care moldovan au făcut o procetire adincă ca să afle unde să hotărâște constituția cu regulamentul, slobozănia cu liberalismul? Eu am făcut acé procetire și știu ce să poate așază la noi și ce nu să poate. Creștini de biserica răsăritului, acolo unde la noi legea ar pute fi în floarea ei, ea este nepăzită, ea este neștiută. Deci care dintre moldoveni au cercetat mai mult decît mine pînă la care punct legea își poate da mîna cu politica, pînă la care punct ministrii legii pot avé o putere asupra cugetului omului? De atîta vreme fără pravili și dijghinări, noi am sosit la treapta ce mai de pre urmă a stricăciunii năravurilor. Și avem ce mai mare trebuință a le îndrepta. Însă năravurile nu să îndreptează cu sila, frica le strică mai mult, toate poroncile lumii ar fi în zadar. Deci care moldovan m-au întrecut în procetirea temeurilor moralului? Care au cercetat ca mine firea omului pentru ca să poată găsi cărările inimii lui? Eu și am într-aceasta făcută o shedie politico-moralicească. Săraci datorii cu mai mult decît avem, dar plini de răsfaț și de aceea incungurați fiștecare în toate zilele de mii de nevoi, fără a găsi nicăiurea înlesniri deagiuns ca să le putem întîmpina, avem trebuință a ne pune fiștecare în stare a plăti datoriile, a ne ține familiile și a lăsa urmașilor cîte ceva moștenire. Deși care oare dintre noi știe că această mare lucrare este de datoria ocîrmuirii? Care oare știe prin ce chipuri o ocîrmuire înțeleaptă ține în mîini izvorul bogăției tuturor? Care oare știe că ocîrmuirea la noi ar pute face ca un prunc din leagăn să aibă cîșligul său, cu cît mai vîrstos un vîrstnic? Care dintre noi oare au străbătut prințipurile iconomieii politicesți? Care dintre noi au alăturat aceste prințipuri cu temeurile neguștoriei și cu îndămănările noastre? Eu am procetit acestea cît am putut inadins, ca să aflu ce s-ar pute face la noi pentru ca fiștecare să să poată scutura de giugul datoriilor fără a păgubi creditorii, fără a-ș struncina starea, încît să poată lăsa și urmașilor săi o avere. În sfîrșit, ca să nu lungesc, noi avem trebuință de învățături, de lumini, fără care niciodată nu vom pute fi aceea ce ar trebui să fim; avem trebuință de întocmirea și împodobirea limbii, de spîrîrea cărturăriei, de știință și meșteșuguri, de îndrăzneala și desăvîrșirea plugăriei, de tot ce alcătuiește iconomia cîmpască, în parte și de opște, într-un cuvînt, avem trebuință de întremirea și împodobirea țării și a norodului, adică avem trebuință și de grădină și de grădinar. Dar care oare alt moldovean s-au strădănit mai mult decît mine a face toate aceste cercetări și a-ș apleca într-însile luarea aminte? Și cu toate aceste, nu socotească patriotul moldovean că acestea sînt bagatele, nici gîndească că fără dînele am pute agungi la o stare de ticnă, de fericire. Dovadă este că dintru-nceput și pînă acum domnii noștri, atît pămînteni, cît și streini, au fost fără aceste științi și de aceea am venit în starea aceasta ticăloasă în care ne aflăm. Eu știu că este acum alcătuit un comitet de O. C. de stat Mîntachi și de opt pămînteni dintr-amîndoi prințipaturile, ca să alcătuiască o shedie de cele ce privesc la administrația dinlăuntru a locului. Însă Mîntachi este străin, el nu știe cu amăruntul izvoarele durerilor noastre și pămîntenii care au să i le arăte sînt ei oare destul de luminați, sînt ei oare descurcați de patimă și de prolipsuri pentru ca să-i facă niște dizvăliri adivărate și întocma precum le cere interesul cel chiar al locului? De aceea, nici nu este de nădăjduit că ace shedie va cuprinde cu vrednicie toate aceste ramurile administrației de care am pomenit mai sus că avem trebuință; ba, încă, Dumnezeu să nu dé ca nu cumva acé shedie să nu cuprindă greșăle politicesți care să fie de piedică unui domn ce ar avé destoinicia de a ne îndrepta. Cu toate acestea, eu nu m-aș sfii de acele piedici, eu mă bizuiesc că ele nu m-ar pute incurca mai mult decît vro doi ani și le-aș birui. Căci mă bizuiesc că pînă în doi ani aș pute deschide ochii nației asupra adi-

văratelor ei interese și atunci prin nație aş face amînduror curjilor cuviincioasăle dizvălrî. Pe de altă parte, de m-ar rîndui cineva domn, cel dintăi pas al meu va fi să nu primesc domnie mai înainte de a face amînduror curjilor virtuasă lăuri aminte asupra acelor piedici, căci cunosc deagiuns toate ranile noastre și nu mi-ar pute scăpa nici cursa, nici greșala ce ar fi vîrită în acé shedie.

Eu sînt tînăr încă, abie împlinesc 34 de ani la noembri. Deci fiindcă după tratatul de la Acherman, domnul mazil are a fi ca un mort politicesc, de bună samă că nu este de interesul meu, nici sufletul meu nu poate pofti ca viața ce voi mai avé de la vîrstă de 41 de ani și înainte să-mi fie vestedă și întunecată și nici mă pot amăgi de nălcuirea că după 7 ani voi fi acest iarăș, căci eu cunosc bine ce vré să zică mulțimea, cunosc bine care poate fi totdeauna favorul ei și știu că un norod mai luminat decît moldovenii au urgisit pe viteazul Themistoclis, pe dreptul Aristidis, au otrăvit pe înjăleptul Socrat, au omorît pe îmbunătățitul Fochion. Așa i-au urgisit, i-au omorît și pe urmă le-au rădicat statuie. Acest fel este mulțimea, acest fel este favorul ei. Cu toate acestea, eu nu tremur înaintea acestui fel de frici. Oricare de ar fi în urmă scarta mé, singur ideea că am făcut bine patriei mele mă va mulțâni deajuns. O asămîne idei dulce însuş în fundul unii colibi mi-ar fi destulă mîngiere. Așa, cu sufletul plin de dorința de a face locului meu tot binile cît este putincios a ; să face și văzînd că sînt spre aceasta mii de chipuri folositoare care să pierd cu trecire vremii, pentru că nici cunosc pre altul cineva destoinic a le pătrunde și a le pune în lucrare, mă pun, înaintea patrioșilor, le aduc prinos, dacă primesc, truzile mele, le făgăduiesc întocmirile făgăduite mai sus, le făgăduiesc că, dacă pîn în trii ani și giumătate nu vor vidé în toate aceste niște sporiri simțită, dacă pîn în trii ani și giumătate nu vor vidé fața țării schimbată în bine, dacă pîn într-această vreme nu vor simți că au o matcă în mijlocul lor, precum au simțit grecii cu venirea lui Capodistria (poate încă mai bine) atunci mă voi osîndi eu singur de bună voie, atunci le dau toată volnicia să-mi ceară scoaterea din domnie în puterea acestor făgăduinți. Deci giudece patrioșii că, de vreme ce mă supun la o condiție atît de aspră, negreșit că sînt în mine putere și destoinicie de a lucra cîte făgăduiesc. Și în adevăr, dacă eu nu voi pute săvîrși întocmirea țării, apoi să n-o aștepte moldovenii de la nimine altul. Cît pentru ceea ce mă privește particular mie nu-mj pasă, căci pîn acum m-am păstrat fără familie a fi. Cu cît am deschis ochii asupra trebilor țării noastre, cu atîta m-am lerit de însurăciune pentru ca să nu adaog și cu fiei mei numărul ticătoșilor pămîntului nostru. Din împotrivă, durerea ce mare trebui să fie a celor ce au familie, ei au trebuință a-ș întocmi stările ce să-ș puie casăle în picioare, ei au trebuință a lăsa urmașilor lor moștenire și o estimă încredințată, întemeiată pre niște pravili statornice și drepte. Eu mă cftătuiesc de datorie mé arătînd ceea ce să poate face în pămîntul nostru și ceea ce poci face eu. Rămîne la patrioșii a priimi ori a zvirli. De aceea te rog, scumpul meu, fă bine a arăta toate acestea la care dintre patrioșii vei socoti, îndată însă, fără pierdere de vreme, și apoi va rămîne la dînșii a lucra aceea ce vor giudica de cuviință, aceea ce vor vré dacă știu vré. Cătră toate acestea, alegirea mé mai folosăste încă și într-alt punct nu mai puțin simțitor între noi. Ea întărești nobilitatea vechi a izvodului lui Cantemir, pre care nobilitate vechi vré să o calce în picioare nobilitatea această noă.

Dacă patrioșii vor primi acest proiect, dacă au în sufletul lor durere de a lor țară, de a lor interese, de a lor stări, de a lor familii și de soarta urmașilor lor, într-un cuvînt, dacă vor vré să aleagă pre omul ce să jărtvește pentru a-i rădica din cădere, atunci chipul de a lucra precît poci socoti eu de aice, este aceasta, adecă :

Tratatul de Acherman zice că pre domn să-l aleagă boierii Divanului, ca un trup a locului cu priimirea opștească a lăcutorilor. Evropei nu știu că Divanul nostru nu este nimic altă mai mult decît o giudecătorie, iar nu trup al nației precum ei îl cred ; de ar fi știut aceasta, atunci tratatul ar fi zis aminterea, atunci în loc de Divan, ar fi zis opșteasca aduneri a boierilor. Însă acum nu-i

vreme a li face această tâlmăcire, care astăzi le-ar mirosi a liberalism. Eu le voi face când va trebui, dacă voi ține locul din care să poci fi ascultat. Așa dar, acum nu rămâne altă decît a urma din cuvînt în cuvînt aceea ce zice tratatul. Deci Divanul, pentru ca să aleagă, să afle el singur împărțit în multe fatrii, dar să zicem că, în sfîrșit, va alege pe omul pe care îl va arăta negreșit opștiei pentru ca să audă un Amin! opștesc și apoi să înștiințeze la amîndouă curțile. Patrioții trebuii ca mai înainte pe supt cumpăt să să unească pentru persoana ce au a alege și să gătească cu cite iscălituri vor pute mai multe, hîrțile de care închiind aice copii și care sînt potrivite pentru locurile unde au a merși. Incît atunceea cînd Divanul va aștepta opștescul Amin!, atunce cu toți să strige: „Nu primim pe acela, cî cerim pe cutare!”. Și totodată, fără a pierde vreme, să margă cu toți să dé cu rătăpiscă la pocită jalba cătră împăratul Rusiei, pre de altă parte, prin pocita nemțească, să-mi proftească orice jalbă cătră devlet în plic supt adresul ce-i însămnăz osăbit: (U. P. M. à C-ple à Péra)³.

Această lucrare nu are nici o cheltuială, nici acum, nici pe urmă. Patrioții într-aceasta nu pot arăta altă decît numai că știu vré. Și precum sînt luate alte măsuri..., fie deplin încredințați că vor isprăvi, vor nimeri. Mișălii numai să nu să facă și apoi nu au a să teme de nimică, pentru că privileghiul este acest fel ca opștia să poată arăta care este voința ei. Deci drumul prin care ea își poate arăta voința este tocmai acesta.

Rămîne încă un lucru de luat sama, adecă: sînt unii care, fără să știe ce zic, clevetesc că familia noastră nu s-ar tragi de-a dreptul din Tăutul logofătul și că noi am răpit această poreclă. Deci negreșit cei ce nu mă vor vré vor alerga la acest clenci fără temei. Pentru aceea, las de o parte că moșiile Bălineștii, în care este bisărica și portretul Tăutului, și Comăneștii și alte părți a vechiului Tăutul au venit de-a dreptul păn la tatăl tătini-meu. Dar am documenturi, hrisoave vechi și noui asupra neamului. Fiind însă că acele documenturi sînt închisă, incît nu poci rîndui acum a să deșchide, însămnăz că asămine documenturi avé și răpo(s)atul unchiul meu vornic I. Tăutu), care acum trebui să fie în mina verilor tăutulești. Cătră aceasta și ceea ce este mai mult, unchiul meu Costachi Tăutul avé asupra neamului atestat latinesc a împărăției nemțești, de pe care și unchiul vornic Tăutul au fost luat copie adiverită la 1821. Incît a celui atestat originalul este la mătușa la Comănești și copia trebui să fie la fel la d. vărul Vasile Tăutul. Deci cerînd trebuința, poate cineva face de acestea întrebuițarea cuviincioasă. De mă voi rîndui, cartea aceasta poate să sté la orișicare din patrioți și eu mă fac răspunzător cătră nație pentru toate ce făgăduiesc mai sus, cu condiția cé aspră ce am însămnat și căria mă bizuiesc a mă supune fără sfială. Din împotrivă, de nu mă voi rîndui, cer în numile cinstii și a haractirului de treabă să mi să dé întocmai înapoi cînd voi veni în patria mé fără a să scoate de pe dînsa, nici de pe hărtiile alăturate, nici o copie măcar. Te rog, scumpul meu, ca cu cé dintăi pocită să-mi răspunzi de primirea acestii scrisori, pentru ca să rămîn liniștit de a ei nerătăcire. Eu am lungit-o deagiuns; trebui să sfîrșăsc, ca să scurtez de o cetire cu atîta mai obositoare. cu cît au trebuit să o scriu mărunțel. Așadar curm, însămnîndu-mă cu cel mai adînc respect. 27 august 1829 C.V.

(Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 229 și 337).

³ Textul dintre paranteze este tăiat de Tăutu.